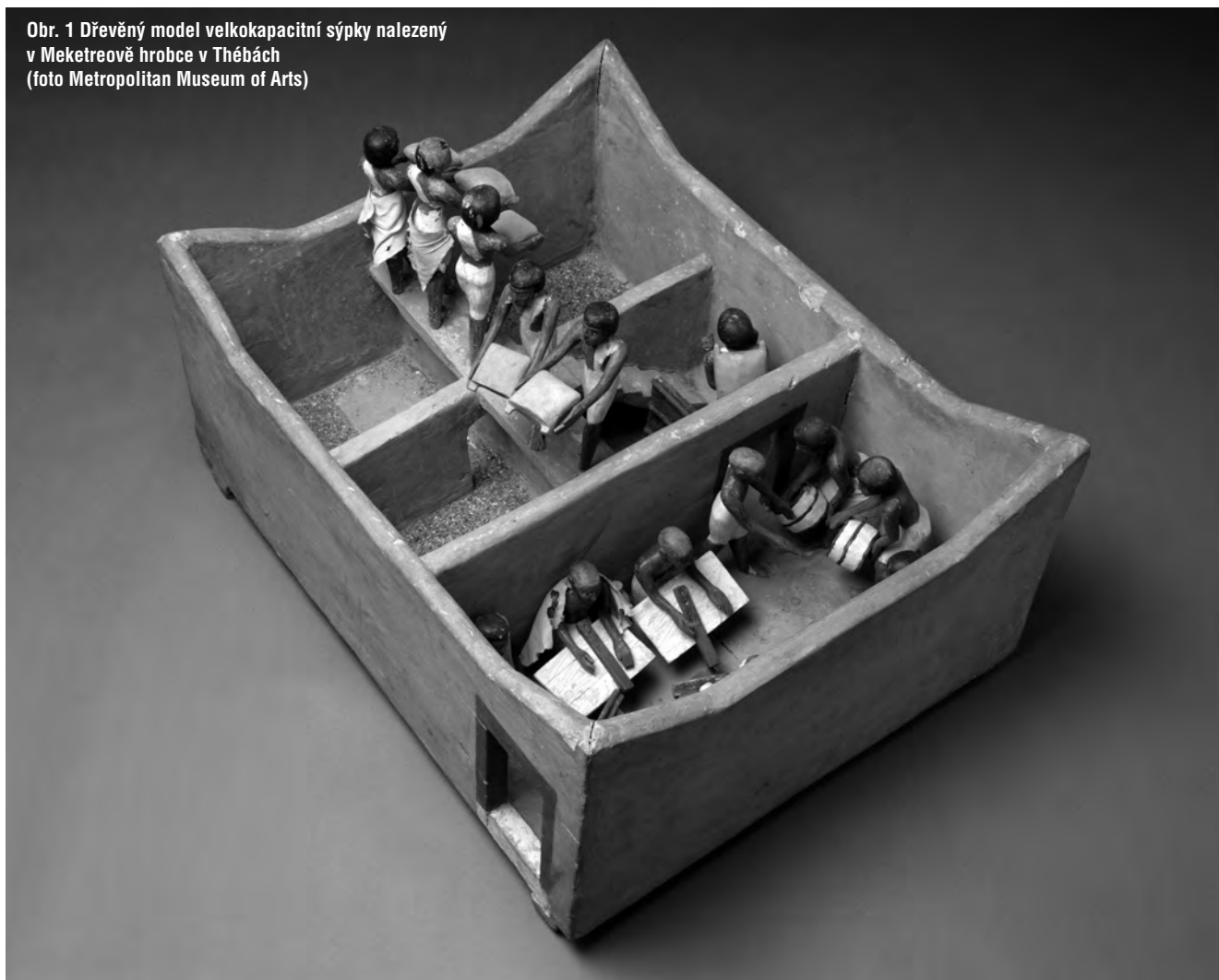

Obr. 1 Dřevěný model velkokapacitní sýpky nalezený v Meketreově hrobce v Thébách (foto Metropolitan Museum of Arts)

Stát a ti druzí aneb role velkokapacitních sýpek ve Střední říši

Martina Bardoňová

„Postavím ti ve tvém městě nový dům, na všech jeho stranách budou stromy. V něm budou stáje. Jeho sýpky budou plné ječmene a pšenice...“

**Bud' písarem
Pap. Lansing 11, 3–5**

Výzkum staroegyptského hospodářství ve starších dějinných obdobích prochází v posledních letech etapou velkého rozkvětu. Ačkoli hospodářské otázky nikdy nezůstávaly zcela stranou pozornosti, zdá se, jako by egyptologové až nyní začali plně chápat důležitost tohoto směru bádání.¹

Studie dotýkající se hospodářské problematiky se přitom zaměřují na širokou škálu témat, od měření chlebových forem přes výzkum obilovin a prostoru k jejich skladování až k jejich proměně ve finální produkty (viz např. Kemp 1989: 171–179; Florès 2013; Heinrich – Cappers 2014; Wade 2014). Dále výzkumy sledují také výpravy za suro-

vinami či získávání luxusního zboží vůbec (Aubet 2013; Caubet – Yon 2006; Diego Espinel 2011, 2013; Flammini 2001; Grimal – Menu 1998; Harell 2002; Klemm – Klemm – Murr 2002).

Pojem hospodářství je však poněkud problematický a má svá úskalí. Ostatně mnoho badatelů, píšících o výše

zmiňovaných tématech, nepovažuje svá díla za primárně hospodářsky zaměřená. Je to patrně způsobeno tím, že ve starém Egyptě nelze striktně rozlišovat mezi hospodářskými a správními aktivitami. Většina stop, která do dnešních dní po hospodářských aktivitách zůstala, je neoddělitelně spjata s jejich administrativou.

Tuto nejasnou dělicí čáru mezi administrativní a hospodářskou činností je zapotřebí mít stále na paměti. Je tomu tak i u této studie, která se zaměřuje na archeologické doklady sýpek ze Střední říše a především na tzv. velkokapacitní sýpky. Námětem článku je zamyšlení nad skutečným místem, které tyto objekty v rámci redistribuce a administrativy měly, jejich zařazení do širšího kontextu a konečně též úvaha nad tím, co mohou o staroegyptské společnosti a administrativě skutečně vypovědět. Přesněji, které body z dosavadní teorie o velkokapacitních sýpkách nálezy potvrzují, které se naopak jeví jako značně problematické a proč je tak důležité zkoumat širokou škálu středofíškých skladovacích struktur.

Základní otázkou, která stojí v pozadí výzkumu staroegyptského hospodářství, je, zda byla tehdejší společnost (v našem případě společnost Střední říše) kontrolována natolik, že většina aspektů byla plánována státem, anebo zda zde existovala určitá míra volnosti a stát kontroloval pouze některé vybrané oblasti života společnosti (Grajetzki 2000: 141–142). Tato prostá otázka bude muset ještě nějakou dobu zůstat bez jednoznačné odpovědi. Spolu s tím, jak badatelé pronikají hlouběji do problematiky, odhalují namísto jednoznačných odpovědí spíše komplexnost celé oblasti bádání a zejména fakt, že struktura společnosti byla pravděpodobně mnohem složitější, než se dlouhou dobu zdálo. Většina badatelů se však v poslední době přiklání k názoru, že centrální vláda ve Střední říši striktně kontrolovala pouze vládní obchod, stavební projekty, finance a ty společenské vrstvy, které byly nejbližší propojeny s vládními zájmy (to znamená, že jí šlo o to, mít dohled nad bohatými nositeli titulů, specializovanými řemeslníky či sezónními pracovníky). Zdá se, že zároveň existovaly socioekonomické vrstvy obyvatelstva, o jejichž striktní kontrolu vláda neměla zájem či ji z logistických nebo ideologických důvodů vykonávat nemohla (Richards 1992: 295–297).

Výše nastíněnou problematiku lze velice dobře zkoumat právě na příkladu sýpek. Obilí bylo nejen základní potravinou, ale též prostředkem směny a mírou hodnoty a sloužilo jako mzda. Lze tedy očekávat, že právě u této komodity stát usiloval o vysokou míru kontroly. V úvodu bylo zmíněno, že se tato studie zaměří především na velkokapacitní sýpky. Tyto struktury představují pravděpodobně nejlépe probádanou skupinu objektů sloužících k uskladňování. Od doby, kdy roku 1986 vyšel článek z pera Barryho J. Kempa (1986: 120–136), který se stal bez nadsázky jedním ze základních děl o staroegyptských státních sýpkách, se zmínky o těchto objektech objevily v mnoha dílech, ať již primárně věnovaných sýpkám či hospodářství a hospodářským strukturám v širším slova smyslu, anebo sídlištím, architektuře či jen historii Střední říše. Kemp ve svém článku upozornil na fakt, že administrativa starého Egypta je studována v podstatě pouze na základě písemných pramenů, zatímco archeologické doklady, často z důvodu jejich obtížné interpretace, bývají

opomíjeny. Přesto však podle něj existuje oblast, kde je možné oba typy pramenů propojit, a tou jsou přiděly chleba. Chlebové formy a skladování obilí jsou dva aspekty široké oblasti administrativy, které po sobě zanechaly specifické měřitelné doklady. Kemp však upozorňuje na to, že ani v tomto případě není vyhodnocení archeologických pramenů bezproblémové. Dochované stavby podle něj pravděpodobně odrážejí vědomý pohled na to, co bylo považováno za potřebné, a tím podhalují záměry administrativy (Kemp 1986: 120). Následně tento britský egyptolog zaměřil svou pozornost na velké pravoúhlé struktury nalezené jednak v káhúnských vilách, jednak v núbijských pevnostech, které na základě srovnání dřevěných modelů z Meketreovy hrobky identifikoval jako sýpky. Pokusil se vypočítat jejich kapacitu a odhadnout počet osob, jež mohly být za předpokladu plného využití této kapacity živeny po dobu jednoho roku (Kemp 1986: 130–134).

Základním stavebním konceptem těchto objektů byla série pravoúhlých, často téměř čtvercových místností, které mohly, ale nemusely být vzájemně propojeny. Dále je charakterizoval omezený přístup a často též přítomnost přilehlého dvora (Kemp 1986: 121–122). K těmto základním rysům mohou být přidány některé další, například fakt, že všechny výše zmiňované struktury měly relativně velké rozměry, tedy že strana jedné z komor byla vždy delší než 3 m a předpokládaná výška se podle typu dané stavby pohybovala od 2,50 m do cca 3,40 m. Dalším společným znakem těchto sýpek je tloušťka vnějších zdí. Lze předpokládat, i když ne jednoznačně potvrdit, že všechny tyto stavby byly vydlážděny a omítnuty (Frey – Knudstad 2007: 26–29; Dunham 1967; Dunham – Janssen 1960: 113–122; Smith 1995; Vercoutter 1970; Wegner 2001a: 290–292).

Poslední měření prováděná v prvním desetiletí 21. století v jedné z káhúnských sýpek ukázala, že jednotlivé komory nejsou vždy přesně stejně velké a objevují se zde odchylky v řádu až desítek cm (největší odchylka je okolo 30 cm). Po zhodnocení naměřených údajů je možné učinit závěr, že komory sýpek v severní řadě káhúnských vil měly v průměru rozměry zhruba 3,50 × 4,35 m (Frey – Knudstad 2007: 28). Kemp (1986: 130) pak odhadoval, že jejich výška mohla dosáhnout cca 2,50 m. V 90. letech 20. století byl korpus zachovaných velkokapacitních sýpek ještě doplněn nálezem z hornoegyptského sídliště Vahsut založeného Senusretem III. v jižním Abydu. Zde byla ve starostově domě rovněž nalezena struktura původně sestávající z deseti komor přibližně čtvercového půdorysu s rozměry cca 4,20 × 3,70 m (Wegner 2001a: 290). Sýpky v núbijských pevnostech byly v průměru ještě větší, a tak komory v Mirgisse měřily až okolo 6,50 × 6,50 m (Dunham 1967: Pl. XVII; Vercoutter 1970: 82–90); v Uronarti zhruba 5 × 5 m (Dunham 1967: Pl. III); v Šalfaku okolo 5,50 × 4 m (Dunham 1967: Pl. X); v Kummě přibližně 5 × 4 m (Dunham – Janssen 1960: Pl. XVI) a v Askutu okolo 5 × 5 m (Smith 1995).

Abychom mohli tyto struktury lépe pochopit, je potřeba nastínit rámec, v němž fungovaly, a také přiblížit širší kontext, tedy další typy sýpek a sil, které se ze stejné doby dochovaly. Z výše citovaného Kempova článku je možné vytušit, že je autor považoval za velkokapacitní sýpky, za

jakési svého druhu centrální distribuční uzly určitého konkrétního sídliště či pevnosti. Vzhledem ke svému ústřednímu postavení mohl takový uzel mnoho vypovědět jak o počtu obyvatel, tak o socioekonomické struktuře města. Například na základě existence několika velkých sýpek v Káhúnu Kemp usoudil, že takové uspořádání odráželo typický egyptský model posádky, což podle něj znamená, že obyvatelstvo bylo rozděleno do několika samostatných a soběstačných skupin, a v Káhúnu tedy vedle sebe existovaly jakési paralelní hierarchie, z nich každá měla své centrum v jedné z vil vybavených sýpkou. Celkovou autoritou disponovala pouze hrstka úředníků v čele se starostou (Kemp 1986: 134). Velkokapacitní sýpky měly podle Kempa sloužit k uskladnění obilí, které mělo být po dobu jednoho roku distribuováno obyvatelům daného sídliště/pevnosti. V rámci pevnosti mohlo případně též sloužit k zajištění týlu vojenské výpravy nebo k obchodním účelům. Pokud jde o pevnosti, Kemp píše, že interval skladování nemusel být pouze jeden rok, ale mohl se protáhnout až na dva roky (Kemp 1986: 133–134).

Prozatím nebylo ani určeno, komu patřily jednotlivé vily, ani nebyla detekována velká sýpka na tzv. akropoli, kde s největší pravděpodobností stával starostův dům. V Káhúnu nalezené papyry však relativně často citují starostu ve spojení s transakcemi zachycujícími pohyb obilí z jednoho místa (instituce) na druhé (Collier – Quirke 2006). Ovšem je potřeba zmínit, že jmenovitě byla sýpka v papyrech uvedena pouze v pěti případech, a to v účtech UCL 32109 C, UCL 32145 D VSO a UCL 32177 LXIII.1 (Collier – Quirke 2006: 213, 129, 107) a v dopisech UCL 32205 a UCL 32212 (Collier – Quirke 2002: 120–123, 138–141). Většina zmínek je přitom velmi fragmentární a je velice těžké je interpretovat, nicméně poukazují na to, jak káhúnské sídliště komunikovalo v otázkách obilí a dávek se širokým okolím. Verso papyru UCL 32145 D nese zmínku o produktu umístěném do sýpky *wʿrt mḥtt*, „severního správního okrsku“, přičemž recto zmiňuje pivo, chléb či obilí, které si vzal z nejmenovaného místa starosta města (Collier – Quirke 2006: 129). Na papyru UCL 32177 najdeme záznam o množství obilí přineseného z blíže neurčené sýpky a pravděpodobně určeného pro některou z horoegyptských domén (Collier – Quirke 2006: 107). Ještě zajímavější je dopis UCL 32212, v němž služebník *pr-dt*, „zádušní nadace“, mimo jiné píše, že potraviny pro krále byly vybrány z různých druhů obilných dávek, a poté se vyjadřuje o *jnw*,² „dávkách“, pro *jmy-r 3ḫ.wt*, „představeného polí“, z *šnw tḥ*, „této sýpky“, v Atfihu, vzdáleného od Káhúnu přibližně 40 km (Collier – Quirke 2002: 139).

Korpus pečeti je bohužel poněkud méně výmluvný. V původních publikacích výkopce Káhúnu William M. F. Petrie (1891: 14) uvádí, že většina otisků pečeti pochází ze dvou až tří konkrétních místností, avšak nezmiňuje, ve které stavbě se ony místnosti nacházely. O 30 let později byla skupina otisků nalezena v budově stojící na jihu výstavby, východně od nejzápadnější ulice původního města (Petrie – Brunton – Murray 1920: 41). Většina otisků pečeti nese pouze dekorativní vzor, malý počet z nich však zmiňuje starostu, hospodářského správce či jiné úředníky. Pokud jde o správu sýpek, výpovědní hodnota těchto otisků pečeti je mizivá.

Z důvodů špatného dochování stavby na akropoli, fragmentárnosti papyrů a špatně zdokumentovaného korpusu pečeti není možné o redistribuci obilí v Káhúnu a zejména o případné roli, kterou v ní sehrál starosta, říci nic bližšího. Nápomocny by však v tomto případě mohly být nálezy z horoegyptského Vahsutu. Toto sídliště bylo založeno jen nedlouho po Káhúnu. Navíc se mu velice podobalo jak architekturou, tak funkcí. Role starosty při redistribuci obilí v tomto případě byla jasně prokázána (Wegner 2001b: 77–106). Americký tým zde roku 1994 započal s odkryvem tzv. budovy A, která byla identifikována jako *pr-h3ty-ʿ* „starostův dům“ (Wegner 1998: 1–44; Wegner 2001a: 281–308). Plánem se tato stavba podobala káhúnským vilám, měla však značně větší rozměry, zabírala plochu celých 4264 m², vily v pyramidovém městě měly jen okolo 2536 m² (Doyen 2010: 92; Wegner 1998: 1–44). Kromě velkokapacitní sýpky byly ve starostově vile ve Vahsutu identifikovány také prostory, kde bylo obilí zpracováváno. Archeologové zde našli mnoho stop vypovídajících o pohybu zboží v zapečetěných kontejnerech, přesněji o pečetění a otevírání těchto kontejnerů. Většina stop pochází z prostoru označovaného *ʿrryt*,³ který se nacházel za zadním vchodem domu (Wegner 1998: 1–44; Wegner 2001a: 281–308). Neméně důležitým faktem je též relativně krátké období, během něhož byla místní velkokapacitní sýpka používána. Zdá se totiž, že byla poměrně záhy přestavěna a přestala sloužit svému účelu. Nedaleko od ní však vznikla nová stavba, tzv. budova C, v níž se nacházela přinejmenším tři kruhová síla o průměru přibližně 3 m (Wegner 2001a: 288–290).

Správu a vztahy sídliště a chrámu v jižním Abydu načrtl Wegner v článku *Institutions and Officials at South Abydos: An Overview of the Sigillographic Evidence* (Wegner 2001b: 77–106). Svě závěry založil na analýze čtyř velkých depotů otisků pečeti. Tři z nich byly nalezeny u zádušního chrámu Senusreta III. v jižním Abydu a poslední z nich byl spojen se starostovým domem, zejména s výše zmiňovaným prostorem *ʿrryt*. Jedinou pečeti, která se nachází jak u chrámu, tak u starostova domu je pečeť samotné instituce Vahsutu. Z otisků jasně vyplývá klíčová role starosty ve správě sídliště a role spojnice mezi chrámem a sídlištěm. Pečetí však dále dokládají též propojení sídliště v jižním Abydu či spíše zádušního chrámu Senusreta III. a města *3bdw* (Abydos) a také spojení této nadace s centrální administrativou. To dokládají otisky pečeti s královskými jmény, které byly většinou připojeny k papyru, či třeba otisk pečeti písaře a představeného pečovníků *wʿrt tp-rsyt* „správního okrsku Horního Egypta“ (Wegner 2001b: 77–106). Z celého korpusu Wegner uvádí pouze jediný otisk pečeti zmiňující sýpku, přesněji zapečetěnou položku sýpky, a ten se navíc ještě nacházel na papyru, takže není jasné, jestli byla myšlena sýpka v rámci nadace Vahsut nebo mimo ni (Wegner 2001b: 85). Kromě sýpky figurují na otiscích pečeti především dvě instituce spojené se skladováním, a to *wd3* a *ḥtm*,⁴ obě spojené s chrámem a chrámovými obětinami.

Zatím posledním místem, na kterém byly identifikovány velkokapacitní sýpky, jsou nubijské pevnosti. Na rozdíl od předchozích dvou sídlišť zde nebyly skladištní struktury lokalizovány v domě starosty či jiného místního vysokého úředníka, ale v samostatných stavbách označovaných jako

administrativní blok (Dunham 1967; Dunham – Janssen 1960: 113–122; Smith 1995; Vercoutter 1970). Na základě dochovaných pramenů lze usuzovat, že jejich správa spadala pod vezírovu kancelář. Instituce doložené v pevnostech pak do značné míry kopírují správu užívanou ve městech v samotném Egyptě (Gratien 1995: 153). Z evidence tedy vyplývá, že v nubijských pevnostech působila jak centrální, tak lokální správa, i když přesné pole působnosti prvně jmenované není snadné určit. V čele lokální správy stál buď *h3ty-^c*, „starosta“, stejně jako tomu bylo v případě egyptských měst (tento úředník je doložen z pevností v Mirgisse a Samně), anebo *šmsw/tsw*, „velitel“ (Gratien 1995: 157). Není jisté, měla-li některá z pevností vyšší status než ostatní, nicméně v případě Mirgissy a Buhénu se předpokládá, že tomu tak skutečně mohlo být.

V Mirgisse, která měla hrát roli centrální obchodní stanice, bylo v oblasti sýpky a pokladnice nalezeno poměrně značné množství otisků pečeti. Asi 10 % z nich původně počítalo dveře a pocházejí od následujících institucí: pevnosti samotné, sýpky, pokladnice, skladů úřadu starosty a *hnrt^s* (Gratien 2001: 48–49). Asi 130 otisků je takzvaně dvojitých a dokládají praxi nazývanou v angličtině *counter-sealing*, to znamená, že určitý předmět, povětšinou veřeje dveří, byl zapečetěn otisky dvou, výjimečně i více pečeti. Asi 50 takových otisků představuje kontrolní pečeti přidané k pečeti sýpky.⁶ V Uronarti byl dokonce nalezen otisk pečeti sýpky spolu s kontrolní pečeti samotného vezíra (Gratien 2001: 62). Dále je potřeba zmínit fakt, že se v jednotlivých pevnostech mnohdy nacházely také otisky pečeti sýpek z okolních lokalit (Gratien 2001: 62). Kromě sýpek však bývaly kontrolní pečeti doprovázeny též pečeti pevnosti, *h3ty-^c*, „starosty“, *pr-hd*,⁷ „pokladnice“, a konečně též pečeti *wd3*,⁸ „skladů“ (Gratien 2001: 50). Více či méně početné korpusy otisků pečeti byly nalezeny i v dalších pevnostech, a zdá se tedy, že instituce *šnw.t*, „sýpka“, *pr-hd*, „pokladnice“, a *wd3*, „sklady“ byly jakousi konstantou (Von Pilgrim 1996: 267; Gratien 2001: 137–151; Smith 2004: 203–219).

Jak už bylo výše naznačeno, i v dalších studiích věnovaných architektuře sýpek a zejména v dílech, jejichž náplní bylo porovnání doložených pohřebních modelů s archeologickými doklady, byla pozornost věnována těmto sýpkám (viz např. Adams 2007; Arnold Do. 2005; Watt 2013). To způsobilo, že se v odborné literatuře téměř zapomíná, že existují také další typy struktur, které sloužily k uskladnění obilí, a to i přesto, že velkokapacitní sýpky jsou ve skutečnosti velmi výjimečné. Jak již bylo výše zmíněno, jedním z několika charakteristických znaků velkokapacitních sýpek je logicky jejich velikost. Velikost a částečně také provedení sýpky je odlišuje od dalších pravoúhlých struktur, které mohly sloužit a minimálně v několika příkladech průkazně sloužily k uskladnění obilí. Nejvíce podobné velkým sýpkám jsou zřejmě tzv. komorová síla. Jde rovněž o řadu komor přibližně čtvercového půdorysu, které tvoří jednu strukturu, umístěnou nejčastěji na straně dvora. Na rozdíl od první skupiny jsou ale komory poměrně malé a málo početné, většinou lze mluvit o třech místnostech a délka strany komory se většinou pohybuje v rozmezí 1 a 2 m. I těchto objektů se však našlo jen velice málo a územně se omezují na dvě sídliště, a to na Abú Ghalib, ležící v Dolním Egyptě, a hornoegyptský

Abydos. Všechny nálezy jsou přítom z pohledu Střední říše velmi raného data, některé lze jasně datovat do 1. přechodné doby (Adams 2005; Bagh 2002, 2012; Larsen 1936, 1941).

Naopak relativně časté jsou pravoúhlé struktury, které lze popsat buď jako kontejnery, nebo jakýsi sklep, někdy prokazatelně zastřešený klenbou. S těmi se lze setkat v podstatě po celé období Střední říše a v téměř všech sídlištích. Jejich provedení je méně nákladné, ale jejich rozloha může nabýt stejných rozměrů jako u předchozího typu síla. Jejich charakteristikou je však zejména variabilita, a to jak rozměrů či konkrétního provedení, tak i umístění v rámci stavby. Plocha většiny z nich se pohybuje mezi 1–5 m². Oproti předchozím dvěma typům se tyto struktury nemusejí nacházet vždy jen na dvoře, ale lze se s nimi setkat i v jiných částech domu (Bietak – Dorner – Czerny – Bagh 1998: 9–49; Czerny 1999, 2010: 69–80; Von Pilgrim 1996).

Nejčastější typ sil v období Střední říše představovaly tzv. kruhové sýpky, doložené v podstatě ze všech sídlišť, případně i z některých sond v rámci chrámových okrsků apod. Vzhled těchto kruhových struktur bývá někdy příhodně přirovnáván k včelím úlům. Stejně jako předchozí skupina, také tato síla jsou značně variabilní, jak v konkrétním provedení, tak zejména rozlohou a částečně též umístěním. Většinou se však předpokládá, že stávala v otevřeném prostoru, který bývá nejčastěji považován za dvůr, ať už byla jeho poloha v rámci stavby jakákoli. Kromě tvaru, který je nejcharakterističtější znakem těchto objektů, patří mezi další charakteristiky částečně zahloubení do podlahy a stěny z cihel postavených na kant. Konstrukce podlahy se může lišit, ale často se objevuje dláždění či alespoň omítnutí. Omítnuta pak bývá většinou celá stavba. Ve Střední říši se průměr těchto sil pohyboval v rozmezí mezi 1–3 m, přičemž lze říci, že drtivou většinu, ne-li všechna síla s průměrem větším než 2 m lze spojit s hospodářským zařízením (nejčastěji identifikovaným jako pekárna a pivovar), případně s nějakou institucí (Bietak – Dorner – Czerny – Bagh 1998: 9–49; Czerny 1999, 2010: 69–80; Jacquet 2001; Millet 2007; Petrie 1890: 24; Von Pilgrim 1996).

Kromě všech výše zmiňovaných struktur, které lze považovat za stavby, sloužily ke skladovacím účelům ještě šachty a prosté díry v zemi, do nichž byly někdy zasazeny velké keramické nádoby. Takto zřejmě uchovávala obilí větší část staroegyptské populace, ovšem učinit jakékoli širší závěry je v podstatě nemožné, protože interpretovat dané objekty a nádoby je velice obtížné a zejména v minulosti jim při výzkumech nebyla věnována dostatečná pozornost (Adams 2005; Von Pilgrim 1996).

Abychom mohli velkokapacitní sýpky lépe pochopit, je vhodné podívat se na jednu z institucí, či v tomto případě organizaci, vybavenou těmito dalšími druhy skladovacích prostor. Touto organizací je tzv. zásobovací centrum nalezené na Elefantině v domě označovaném H 84 (Von Pilgrim 1996: 86, 92 a 94). Tato stavba datovaná do druhé poloviny 12. dynastie patří mezi největší domy, které byly na ostrově odkryty, a kromě své velikosti vyniká též kapacitou skladovacích prostor. V průběhu své existence prošla několika stavebními úpravami, na jejichž základě je možné rozlišit tři existenční fáze. Plocha všech dolo-

Obr. 2 Pečeť sýpky Senusreta II. nalezená v Mirgisse (kresba J. Malátková)

žených sýpek a kontejnerů díky přestavbám kolísala mezi 16 a 24 m². Největší plochu přitom skladovací prostory zabíraly v prostřední stavební fázi a nejmenší v té poslední (Von Pilgrim 1996: 233). Je třeba zdůraznit, že taková skladovací kapacita byla mezi domy nalezenými na Elefantině vskutku jedinečná a převyšovala běžnou plochu skladovacích prostor téměř desetinásobně (Von Pilgrim 1996: 233).

Sila a kontejnery však nebyly jediným důležitým nálezem spojeným s touto stavbou. Kromě nich byly v domě objeveny ještě čtyři depoty s otisky pečeti, závaží a plováky na rybářské síti (Von Pilgrim 1996: 262, 274–275). Celých 90 % nalezených otisků pečeti bylo možné spojit s otevíráním sil a kontejnerů, dalších 5 % s uzavěrem nádob. Na základě nálezu byla stavba ztotožněna s již výše zmiňovanou institucí *htm*, jejímž úkolem bylo přerozdělování zboží, přičemž důraz byl kladen právě na distribuci a ne na dlouhodobé skladování. Pečeti na této lokalitě poukazují na kontrolu v takovém rozsahu, jaké byla schopna pouze vládní instituce (Von Pilgrim 1996: 267, 282). Přínejmenším tři další velké depoty s otisky pečeti pocházející ze stejné vrstvy jako H 84 přitom poukazují na skutečnost, že podobných institucí se muselo na Elefantině nacházet několik. Každá z nich měla za úkol zásobovat jinou klientelu a minimálně jednu lze spojit s Chnumovým chrámem (Von Pilgrim 1996: 272). Za instituci *htm* byl pravděpodobně v nejvyšší instanci zodpovědný starosta, což by mělo odrážet organizaci v centrální správě, kde byl za *htm.w* v paláci zodpovědný vezír. Každodenní chod však zřejmě spočíval na střídajících se četách (Von Pilgrim 1996: 283).

Ve výše předloženém nástinu samozřejmě nebylo možné věnovat se všem důležitým otázkám, a tak některé z nich, jako například problematika vztahu centrální a lokální správy či otázka hospodářské a správní role chrámů lokálních božstev, musely zůstat stranou. Přehled tedy vyvolává větší množství otázek, než jich dokáže zodpovědět, a poukazuje zejména na komplexnost tématu skladovacích prostor. Cílem závěru tedy nebude představit řešení problémů spojených se sýpkami a redistribucí obilí, ale upozornit na několik důležitých bodů, kterým by měla být do budoucna věnována náležitá pozornost.

Ze shrnutí předložených faktů vyplývají následující závěry. V Egyptě existovalo poměrně široké spektrum staveb, v nichž mohlo být obilí skladováno. Tyto struktury se od sebe odlišovaly zejména svou velikostí, ale též způsobem realizace a umístěním. Jak vyplývá ze samotného názvu velkokapacitních sýpek, tyto skladištní prostory svou velikostí a provedením mnohonásobně předčily všechny ostatní stavby. Taktéž z jejich umístění jasně vyplývá, že se jednalo o stavby, s jejichž provozem byli spojeni nejvyšší místní úředníci, písemné prameny včetně pečeti pak nasvědčují tomu, že rámeč, v němž velkokapacitní sýpky fungovaly, přesahoval sídliště, ve kterém byly nalezeny. Všeobecně přijímaná teorie proto považuje tyto stavby za skladištní prostory spravované v nejvyšší instanci centrální vládou, kde bylo přínejmenším po dobu jednoho roku uskladněno obilí, které se v tomto časovém období distribuovalo obyvatelům daného sídliště. Všechny ostatní struktury sloužící k uskladnění obilí a zejména kruhová síla, jež se jednotlivě, v párech či dokonce skupinách nacházela u určitého procenta domů, odkrytých na různých sídlištích, bývají v literatuře značně opomíjeny. Tento fakt zabraňuje přesnějšímu vyhodnocení role velkokapacitních sýpek.

Pokud jde o poslední jmenované struktury, nálezy potvrzují jejich ústřední roli na daném sídlišti a jejich napojení na starostu či jiné lokální vysoké úředníky je nezpochybnitelné. Některé nálezy také naznačují možné spojení s centrální vládou, a to přínejmenším v tom, že se o ně a o jejich kontrolu vláda zajímala. Velkokapacitní sýpky jsou zcela jistě největším kandidátem na struktury, které mohly sloužit k dlouhodobějšímu skladování velkého množství obilí, a to nejen díky své kapacitě, ale též díky silným zdem, které měly uskladněné obilí chránit. V těchto bodech tedy lze s všeobecně uznávanou teorií souhlasit. Problematické se zdají především dva body. Tím prvním je vypovídací hodnota velkokapacitních sýpek při výpočtu počtu obyvatel daného sídliště. Druhým problémem je otázka, nakolik lze roli těchto staveb generalizovat – jsou tyto struktury něčím, co bychom měli očekávat ve všech správních centrech?

Co se týče prvního problému, využití velkokapacitních sýpek k odhadům velikosti místní populace má mnoho úskalí. Výpočet objemu ne zcela zachovaných sýpek nebude nikdy přesný. Dále je zde rovněž těžko řešitelná otázka, do jaké míry bývaly sýpky zaplněny, a problematika odhadu množství obilí potřebného k vyživení jednoho člověka po dobu jednoho roku. Kromě těchto témat, kterých si bývají badatelé většinou vědomi, existují i další otázky, jimž pozornost věnována nebývá. Není například zcela jednoznačné, jak dlouho se obilí v daných

sýpkách skladovalo. Ještě mnohem nejasnější než perioda skladování je však fakt, kam bylo obilí ze sýpky směřováno. To lze velice dobře prokázat zejména v případě Káhunu. Výše byly ve stručnosti představeny papýry obsahující konkrétní zmínky o sýpkách a v několika z nich se píše, že určitá část obilí byla poslána mimo rámeč sídliště (Collier – Quirke 2002: 139 a 2006: 107, 129). Jelikož ovšem nevíme, jak často ani v jakém množství k tomuto docházelo, nemůžeme se pokoušet vypočítat velikost místní populace na základě objemu sýpek. Podobné je to i v případě sýpek v nubijských pevnostech. V tomto kontextu je potřeba zmínit rovněž seznam přídělů objevený v jednom z elefantinských domů, kde mezi příjemci obilí figurují mimo jiné též kolem projíždějící lodě (Von Pilgrim 1996: 285–302).

Pokud jde o druhý problém, je potřeba věnovat dostatečnou pozornost prostému faktu, že všechny doposud známé velkokapacitní sýpky pocházejí z velmi specifických sídlišť. Nejde pouze o to, že to byla sídliště vystavěná vládou, ale také o to, že se všemi byl spojen ještě aspekt zvýšené potřeby zásobení obilím. Káhún byl v prvé řadě pyramidovým městem Senusreta II., a lze tedy očekávat, že právě jeho sýpky měly zajišťovat stravu dělníků podílejících se na stavbě jeho pyramidového komplexu. Podobně je tomu i u Vahsutu. Také toto sídliště bylo úzce spojeno s královskou nadací a stavebními pracemi. Probíhala zde výstavba abydoského zádušního komplexu Senusreta III. Právě proto je zajímavé, že velkokapacitní sýpka nalezená ve starostově domě sloužila svému účelu jen poměrně krátkou dobu (Wegner 2001a: 290–292). O možných důvodech zvýšené potřeby obilí v pevnostech již bylo pojednáno, a znovu tedy narážíme na problematičnost využití velkokapacitních sýpek k výpočtu velikosti městské populace. Pokud bylo obilí skladované v těchto stavbách určeno také dělníkům či vojákům, kteří na místě trvale nesídlili a jejichž počet neznáme, jakýkoli odhad počtu obyvatelstva bude zkreslený. Výše uvedená fakta tak nasvědčují tomu, že by v případě velkokapacitních sýpek mohlo jít jen o velice konkrétní projev aktivit centrální správy, který mohl být spojen především s královskými nadacemi a s místy úzce spojenými s centrální správou. O této skutečnosti by kromě konkrétní podoby a umístění velkokapacitních sýpek mohly svědčit rovněž nalezené pečeti a zaznamenané spektrum kontaktů mimo lokalitu samotnou.

Přijmeme-li tuto domněnku za pravdivou, jak potom vypadalo skladování a distribuce obilí v regionálních centrech, která nebyla s centrální vládou úžeji propojena? Teoreticky se nabízí instituce *h_{tm}*. Ta však vzhledem ke své funkci nebyla určena k dlouhodobému skladování většího objemu obilí, a proto mohla tvořit spíše jakýsi pomyslný druhý stupeň systému. To znamená, že obilí bylo sice pravděpodobně uskladněno v sýpkách s velkou objemovou kapacitou, ale k příjemcům dávek, ať už v podobě zrna či finálních produktů, se zřejmě dostávalo až skrze instituci *h_{tm}*.

Co však stálo v provinciích v čele tohoto systému, když ne instituce *h_{tm}*? Podle mého názoru to byly minimálně v některých případech lokální chrámy. Ostatně, v podstatě všechny instituce *h_{tm}*, které byly v tomto článku zmíněny, byly s větší či menší pravděpodobností na chrámy napo-

jeny (Von Pilgrim 1996: 272; Wegner 2001b: 87). Lze však předpokládat, že chrámy nebyly v provinciích jedinou zastřešující institucí a kromě nich se zde musela nacházet i jiná centra, pravděpodobně napojená na starostu/guvernéra, případně jiné vysoké místní úředníky. Ostatně Nathalie Favryová cituje výběr daní a jiných poplatků a také inspekci příjmů jako první z nomarchových povinností (Favry 2004: 348, 351). Jak vypadaly sýpky těchto správních center, nelze za současného stavu poznání jasně zodpovědět. Zajímavým vodítkem by mohla být například budova C starostova domu ve Vahsutu a kruhová síla v ní nalezená (Wegner 2001a: 290–292). Je ovšem třeba příznat, že jejich skladovací kapacita se nezdá dostačující na to, aby hrála roli distribučního centra – pravděpodobnější je, že tuto roli převzaly chrámové sýpky. Velká skupina kruhových sil byla nalezena také ve středoříšských vrstvách ve východním Karnaku (Millet 2007: 681–743), skladovací kapacita takového komplexu byla jistě značná, jelikož však doposud nebyly tyto nálezy řádně publikovány, není jasné, v jakém institucionálním rámci tato síla fungovala. Vzhledem k velikosti budovy, u níž síla stála, a tloušťce jejich zdí je možné, že se jednalo o síla patřící královskému paláci (Millet 2007: 681–743). K hledání dalších vodítek je nutné se obrátit do jiných dějinných období. Zřejmě nejzajímavější je nález z Edfú, kde byl odkryt dvůr s velkými kruhovými síly datovaný do 17. dynastie. Funkční rámeč tohoto dvora je neznámý, je ovšem doloženo, že byl postaven na místě, na němž v pozdní Střední říši stával administrativní komplex (Moeller 2010: 96–100). Žádný z těchto dokladů samozřejmě přímo nevyvrací možnost, že by sýpky v provinciálních centrech mohly vypadat stejně jako velkokapacitní sýpky v Káhunu, Vahsutu či pevnostech. Nicméně ukazuje, že skladovací struktury mohly mít různou podobu, což je přinejmenším stejně významné zjištění.

Fakt, že se bádání o sýpkách zaměřovalo především na velkokapacitní skladovací prostory, mohl přitom značně zkreslit jak naše vnímání struktury středoříšské společnosti, tak i chápání redistribuce. Často se zapomíná, že i v sídlištích plánovaných centrální vládou, jakými byly například Káhún, Vahsut či oblast F/I v Tell ed-Dabaji, byla v určitém procentu domů později přistavěna kruhová síla, kontejnery anebo sklepy (Bietak – Dorner – Czerny – Bagh 1998: 9–49; Czerny 1999, 2010: 69–80; Petrie 1890: 24; Wegner 2001a). K tezi, že centrální vláda striktně kontrolovala pouze určité vybrané sektory, lze říci, že organizace, jíž velkokapacitní sýpky sloužily, byla právě jedním z těchto sektorů. Další doklady sýpek, i když to nebylo v předchozím textu explicitně řečeno, však nasvědčují tomu, že i v případě tak klíčové komodity, jakou bylo obilí, stát striktně kontroloval redistribuci pouze určité části. Další část nejspíše kontroloval jen v omezené míře a některé doklady poukazují též na existenci soukromých sýpek (Allen 2002; Czerny 1999), kde stát do distribuce s největší pravděpodobností nezasahoval vůbec nebo jen marginálně tím, že musely být placeny daně. Je však prakticky nemožné pochopit systém redistribuce obilí ve Střední říši, aniž bychom zaměřili pozornost na všechny doložené skladovací struktury, ne jen velkokapacitní sýpky – chceme-li se totiž dozvědět o společnosti něco bližšího, je vypovídací hodnota těchto staveb poněkud omezená.

Poznámky:

- ¹ Díla zabývající se některým z aspektů staroegyptského hospodářství mají již relativně dlouhou historii. Je však potřeba upozornit na dva body. Starší díla pojednávající o staroegyptském hospodářství jednak často nebyla psána egyptology (viz např. Revere 1957; Heichelheim 1958), jednak se většina z nich věnovala novějším obdobím staroegyptských dějin (viz např. Černý 1934; Janssen 1961, 1975a, b). Základním dílem o egyptském hospodářství tak byla po relativně dlouhou dobu práce Wolfgang Helcka (1975).
- ² Termín *jnw* se nejčastěji překládá jako „tribut“, popřípadě „dar(y)“. Edward Bleiberg (1996: 27–28) na základě zkoumání staroegyptských pramenů vyvodil, že Egypťané pojmenovávali ekonomické operace podle sociálního statusu jejich účastníků a podle institucionálního rámce, v němž transakce probíhala. Rozlišovali, zda zúčastněná instituce byla božská, či královská. Na povaze darovaných komodit však nezáleželo. Komodity směřované jako *jnw* byly pravděpodobně zbožím směřujícím do královny osobní pokladnice nebo z ní, a tedy srovnatelné s tím, co bývá v jiných kulturách označováno jako dar.
- ³ Termín *ḥryt* označoval místo u vstupu do budovy, kde byly prováděny správní úkony.
- ⁴ Termín *ḥtm* označuje s největší pravděpodobností instituci zabývající se přerozdělováním přídelů.
- ⁵ *Ḥnrt* byla instituce spojovaná s nucenými pracemi a robotou. Otisky pečeti této instituce byly sice nalezeny jen v některých pevnostech, přesto se dá její přítomnost očekávat ve všech.
- ⁶ Objevují se zde otisky pečeti několika sýpek: velké sýpky, velké sýpky Senusreta II., velké sýpky Senusreta a sýpky Senusreta v Ikenu (Gratien 2001: 50).
- ⁷ Termín *pr-ḥd* bývá překládán jako „pokladnice“. Je doložen na otiscích pečeti z jižní Samny, z Uronarti, Askutu a Ikenu. Snad se jednalo o stavbu složenou z podélných sálů otevřených do ústřední chodby.
- ⁸ Slovo *wd3* může být přeloženo mnoha způsoby, a to jako: „sklad, zásobárna, obilnice, skladiště“ nebo „chlév“. Jak přesně se však tento typ skladu či obilnice odlišoval od jiných typů skladovacích prostor, nelze říci.

Literatura:

- Adams, Matthew Douglas: 2005 *Community and Society in Egypt in the First Intermediate Period: An Archaeological Investigation of the Abydos Settlement Site*, Ann Arbor: UMI Dissertation Services.
- 2007 „Household silos, granary models, and domestic economy in Ancient Egypt“, in: Hawass, Zahi A. – Richards, Janet (eds.). *The Archaeology and Art of Ancient Egypt. Essays in Honour of David B. O'Connor*, Cairo: Conseil supreme des antiquités de l'Égypte [Annales du Service des antiquités de l'Égypte 36], s. 1–23.
- Arnold, Dorothea: 2005 „The architecture of Meketre's slaughterhouse and other early twelfth dynasty wooden models“, in: János, Peter (ed.). *Structure and Significance. Thoughts on Ancient Egyptian Architecture*, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften [Untersuchungen der Zweigstelle Kairo des Österreichischen Archäologischen Instituts 25, Denkschriften der Gesamtakademie 33], s. 1–75.
- Aubert, Eugénie M.: 2013 *Commerce and Colonization in the Ancient Near East*, Cambridge – New York: Cambridge University Press.
- Bagh, Tine: 2002 „Abu Ghālib, an Early Middle Kingdom Town in the Western Nile Delta: Renewed Work on Material Excavated in the 1930s“, *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Abteilung Kairo* 58, s. 29–61.
- 2012 „Abu Ghalib: Early Middle Kingdom Settlement Pottery from the Western Nile Delta“, in: Schiestl, Robert – Seiler, Anne (eds.). *Handbook of Pottery of the Egyptian Middle Kingdom. Volume II. The Regional Volume*, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften [Denkschriften der Gesamtakademie 72], s. 13–47.

- Bietak, Manfred – Dörner, Josef – Czerny, Ernst – Bagh, Tine: 1998 „Der Tempel und die Siedlung des Mittleren Reiches bei 'Ezbet Ruschdi. Grabungsvorbericht 1996“, *Ägypten und Levante* 8, s. 9–49.
- Bleiberg, Edward: 1996 *The Official Gift in Ancient Egypt*, London: University of Oklahoma Press.
- Caubet, Annie – Yon, Marguerite: 2006 „Ougarit et l'Égypte“, in: Czerny, Ernst – Hein, Irmgard – Hunger, Herrmann – Melman, Dagmar – Schwab, Angela (eds.). *Timelines. Studies in Honour of Manfred Bietak 2*, Leuven: Peeters [Orientalia Lovaniensia Analecta 149/2], s. 87–95.
- Collier, Mark – Quirke, Stephen (eds.): 2002 *The UCL Lahun Papyri: Letters*, Oxford: Archaeopress [BAR International Series 1083].
- 2006 *The UCL Lahun Papyri: Accounts*, Oxford: Archaeopress [BAR International Series 1471].
- Czerny, Ernst: 1999 *Tell el-Dab'a IX. Eine Plansiedlung des frühen Mittleren Reiches. Untersuchungen der Zweigstelle Kairo 15*, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften [Denkschriften der Gesamtakademie 16].
- 2010 „Fragments of information: observations concerning the archaeological layout of the Middle Kingdom settlement at Ezbet Ruschdi“, in: Bietak, Manfred – Czerny, Ernst – Forstner-Müller, Irene (eds.). *Cities and Urbanism in Ancient Egypt. Papers from a Workshop in November 2006 at the Austrian Academy of Sciences*, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften [Untersuchungen der Zweigstelle Kairo des Österreichischen Archäologischen Instituts 35, Denkschriften der Gesamtakademie 60], s. 69–80.
- Černý, Jaroslav: 1934 „Fluctuations in grain prices during the Twentieth Egyptian Dynasty“, *Archiv Orientální* 6, s. 173–178.
- Diego Espinel, Andrés: 2011 *Abriendo los caminos de Punt. Contactos entre Egipto y el ámbito afroárabe durante la Edad del Bronce [ca. 3000 a. C. – 1065 a. C.]*, Barcelona: Bellaterra.
- 2013 „The tribute from Tekhebeten (a brief note on the graffiti of Mentuhotep II at Jebel Uweinat)“, *Göttinger Miszellen* 237, s. 15–18.
- Dunham, Dows: 1967 *Uronarti Shalfak Mirgissa. Excavated by George Andrew Reisner and Noel F. Wheeler*, Boston: Museum of Fine Arts [Second cataract forts 2].
- Dunham, Dows – Janssen, Jozef M. A.: 1960 *Semna Kumba. Excavated by George Andrew Reisner*, Boston: Museum of Fine Arts [Second cataract forts 1].
- Favry, Nathalie: 2004 *Le nomarque sous le règne de Sésostri Ier. L'homme et sa fonction civile*, Paris: Presses de l'Université Paris-Sorbonne [Les institutions dans l'Égypte ancienne 1].
- Flammini, Roxana C.: 2001 „Megiddo y su relación con Egipto durante el BMIIa“, in: Daneri Rodrigo, Alicia (ed.). *Relaciones de intercambio entre Egipto y el Mediterráneo Oriental (IV–I Milenio A. C.)*, Buenos Aires: Biblos [Antiguo Oriente 1], s. 9–77.
- Florès, Jérémie: 2013 *Les céréales: analyse d'une gestion au protodynastique et sous l'Ancien Empire*, Berlin: Freie Universität Berlin (nepublikovaná disertační práce).
- Frey, Rosa A. – Knudstad, James E.: 2007 „The re-examination of selected architectural remains et El-Lahun“, *Journal of the Society for the Study of Egyptian Antiquities* 34, s. 23–65.
- Grajetzki, Wolfram: 2000 *Die höchsten Beamten der ägyptischen Zentralverwaltung zur Zeit des Mittleren Reiches. Prosopographie, Titel und Titelreihen*, Berlin: Achet Verlag [Achet – Schriften zur Ägyptologie A 2].
- Gratien, Brigitte: 1995 „Les institutions égyptiennes en Nubie au Moyen Empire“, *Cahiers de Recherches de l'Institut de Papyrologie et d'Égyptologie de Lille* 17/I, s. 149–167.
- 2001 „Scellements et contrescellements au Moyen Empire en Nubie. L'apport de Mirgissa“, in: Gratien, Brigitte (ed.). *Le sceau et l'administration dans la Vallée du Nil*, Villeneuve-d'Ascq: Université Charles de Gaulle,

- Lille III [Cahiers de Recherches de l'Institut de Papyrologie et d'Égyptologie de Lille 22], s. 47–69.
- Grimal, Nicolas – Menu, Bernadette (eds.): 1998 *Le commerce en Égypte ancienne*, Le Caire: Institut français d'archéologie orientale [Bibliothèque d'étude 121].
- Harell, James A.: 2002 „Pharaonic Stone Quarries in the Egyptian Deserts“, in: Friedman, René F. (ed.). *Egypt and Nubia. Gifts of the desert*, London: British Museum Press, s. 232–243.
- Heichelheim, Fritz M.: 1958 *An Ancient Economic History from the Palaeolithic Age to the Migrations of the Germanic, Slavic, and Arabic Nations. Volume I*, Leiden: A. W. Sijthoff's Uitgeversmaatschappij.
- Heinrich, Frits – Cappers, René T. J.: 2014 „The Farming Regimes of Egypt: Agricultural Strategies and Crop Selection“, příspěvek přednesený na konferenci Current Research in Egyptology XV, London, 9–12 April 2014.
- Helck, Wolfgang: 1975 *Wirtschaftsgeschichte des Alten Ägypten im 3. und 2. Jahrtausend v. Chr.*, Leiden – Köln: Brill.
- Jacquet, Jean: 2001 *Karnak-Nord IX*, Le Caire: Institut français d'archéologie orientale [Fouilles de l'Institut français d'archéologie orientale du Caire 44].
- Janssen, Jacobus J.: 1961 *Two Ancient Egyptian Ship's Logs. Papyrus Leiden 1350 verso and Papyrus Turin 2008 + 2016*, Leiden: Brill.
- 1975a „Prolegomena to the study of Egypt's economic history during the New Kingdom“, *Studien zur Altägyptischen Kultur* 3, s. 127–185.
- 1975b *Commodity prices from the Ramessid period. An economic study of the village of necropolis workmen at Thebes*, Leiden: Brill.
- 1982 „Gift-Giving in Ancient Egypt as an Economic Feature“, *Journal of Egyptian Archaeology* 68, s. 253–258.
- Kemp, Barry J.: 1986 „Large Middle Kingdom Granary Buildings and the Archaeology of Administration“, *Zeitschrift für Ägyptische Sprache und Altertumskunde* 113, s. 120–136.
- 1989 *Ancient Egypt. Anatomy of a Civilization*, London – New York: Routledge.
- Klemm, Dietrich – Klemm, Rosemarie – Murr, Andreas: 2002 „Ancient Gold Mining in the Eastern Desert of Egypt and the Nubian Desert of Sudan“, in: Friedman, René F. (ed.). *Egypt and Nubia. Gifts of the desert*, London: British Museum Press, s. 215–231.
- Larsen, Hjalmar: 1936 „Vorbericht über die schwedischen Grabungen in Abu Ghâlib 1932-1934“, *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Abteilung Kairo* 6, s. 41–87.
- 1941 „Vorbericht über die schwedischen Grabungen in Abu Ghâlib 1936/37“, *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Abteilung Kairo* 10, s. 2–29.
- Millet, Marie: 2007 „Architecture civile antérieure au Nouvel Empire: rapport préliminaire des fouilles archéologiques à l'est du lac Sacré, 2001–2003“, *Cahiers de Karnak XII/2*, s. 681–743.
- Moeller, Nadine: 2010 „Tell Edfu“, https://oi.uchicago.edu/sites/oi.uchicago.edu/files/uploads/shared/docs/09_10_Edfu.pdf.
- Petrie, William M. F.: 1890 *Kahun, Gurob and Hawara*, London: Kegan Paul, Trench, Trubner & Co.
- 1891 *Illahun, Kahun and Gurob. 1889–1890*, London: Nutt.
- Petrie, William M. F. – Brunton, Guy – Murray, M. A.: 1923 *Lahun II*, London: Quaritch [Publications of the Egyptian Research Account and British School of Archaeology in Egypt 33].
- Richards, Janet: 1992 *Mortuary Variability and Social Differentiation in Middle Kingdom Egypt*, Ann Arbor: UMI Dissertation Services.
- Smith, Stuart T.: 1995 *Askut in Nubia. The Economics and Ideology of Egyptian Imperialism in the Second Millennium B. C.*, London – New York: Kegan Paul International.
- 2004 „Sealing practice at Askut and the Nubian fortresses: implications for the Middle Kingdom scarab chronology and historical synchronisms“, in: Bietak, Manfred – Czerny, Ernst (eds.). *Scarabs of the Second Millennium BC from Egypt, Nubia, Crete and the Levant: Chronological and Historical Implications; Papers of a Symposium, Vienna, 10th – 13th of January 2002*, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften [Denkschriften der Gesamtkademie 35], s. 203–219.
- Vercoutter, Jean: 1970 *Mirgissa I*, Paris: Mission Archéologique Française au Soudan [Mission Archéologique Française au Caire 1].
- Von Pilgrim, Cornelius: 1996 *Elephantine XVIII. Untersuchungen in der Stadt des Mittleren Reiches und der Zweiten Zwischenzeit*, Mainz: Deutsches Archäologisches Institut, Abteilung Kairo [Archäologische Veröffentlichungen 91].
- Wade, Janelle: 2014 „Pharaonic Economy: A New Commodity-Based Approach to an Age-Old Discussion“, příspěvek přednesený na konferenci Current Research in Egyptology XV, London, 9–12 April 2014.
- Watt, Kimberley: 2013: „The Architecture of Granaries in the Tomb of Khnumhotep II, Beni Hasan“, poster prezentovaný na konferenci Current Research in Egyptology XIV Cambridge, 19–22 March 2013.
- Wegner, Josef: 1998 „Excavations at the town of Enduring-are-the-Places-of-Khakaure-Maa-Kheru-in-Abydos: a preliminary report on the 1994 and 1997 seasons“, *Journal of the American Research Center in Egypt* 35, s. 1–44.
- 2001a „The town of Wah-sut at South Abydos: 1999 excavations“, *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Abteilung Kairo* 57, s. 281–308.
- 2001b „Institutions and Officials at South Abydos: An Overview of the Sigillographic Evidence“, in: Gratiot, Brigitte (ed.). *Le sceau et l'administration dans la Vallée du Nil*, Villeneuve-d'Ascq: Université Charles de Gaulle, Lille III [Cahiers de Recherches de l'Institut de Papyrologie et d'Égyptologie de Lille 22], s. 77–106.

Abstract:

State and the others. The role of large rectangular granaries in the Middle Kingdom?

The present article is a contribution to a long lasting debate concerning granaries and more precisely the large rectangular granaries from the Middle Kingdom era. Its four main aims are as follows: presenting the large rectangular granaries in a broader context of other storage facilities and drawing attention to their specificity; secondly, the article questions the possibility of estimating a settlement population on the basis of its large-granaries storage capacity and focuses on the difficulties resulting from such a use of this particular kind of archaeological evidence. The third aim is to discuss the functional frame of these structures. The fourth and last focus of this study is to point out the necessity of studying all kinds of storage facilities, in order to better understand the redistribution system and private ownership in the Middle Kingdom.